

українізації в 20-30-х роках: політичні і культурні аспекти проблеми // Автореферат дис. канд. іст. наук. – К., 1993; Васильчук Г.М. Українізація вищих органів державної влади та управління УСРР (20-і роки) // Автореф. дис. канд. іст. наук. – 1994; Колісник К.С. Проведення політики українізації на Харківщині в 1923-1932 рр. // Автореф. дис. канд. іст. наук. – Харків, 2001; 32. Ващенко І.В. Політика українізації 20-х – початку 30-х рр. в Україні : проблеми історіографії // Автореферат дис. канд. іст. наук. – Харків, 2001; 33. Історія християнської церкви на Україні. – К., 1992; Пашенко В.О. Держава і православ'я в Україні. 20-30-і роки ХХ ст. – К., 1993; Рибачук М.В. Автокефалія православної церкви в Україні // Рідна школа. – 1992. – № 5-10; 34. Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні. 1917-1941 рр. В 2-х частинах. – К., 1995.

Н.П. Барановська

ЧОРНОБИЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ В БАЧЕННЯХ РАДЯНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Вибух на 4-му енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, який переріс у трагедію мільйонів людей, став для українського суспільства шоком. Сприйняття ним цієї соціально-економічної й фізико-технічної проблеми багато в чому формувалось під впливом представників інтелігенції, яка за умов радянського суспільства виявилась підпорядкованою політичній системі та її основному завданню – применшенню наслідків аварії та заспокоєння громадської думки як всередині країни, так і за її межами.

Аналіз «внеску» фахівців-атомників та заангажованих журналістів дає підстави твердити, що саме публікації на сторінках видань КППС та Компартії України вміло відводили увагу від дійсно важливих питань післяаварійного буття. Так журнали «Агитатор» (Москва) [1] та «Трибуна лектора» (Київ) [2], вміщуючи замовні матеріали, поширювали відверту дезінформацію.

Більш виважений підхід до інформації про аварію та інформування населення про неї продемонстрував відомий науковець – біолог, тодішній директор ботанічного саду Академії наук УРСР в Києві академік АН УРСР А.Гродзинський, який на сторінках журналу «Знання та праця» відзначав необхідність широкого роз'яснення людям ситуації, що склалась після аварії: «Необхідно постійно інформувати населення про рівні радіоактивного фону і правила поведінки: на жаль, багато людей надто безпечні, не знають особливостей розподілу радіоактивних ізотопів та їх дії, інші ж – навпаки, готові вдатися до паніки. І в одному, і в другому випадках допоможе правильна, повсякденна інформація, вміло поставлена пропаганда. Систематично вести її серед населення – почесний громадянський обов'язок усіх учених й спеціалістів» [3].

Про колосальні можливості фахової інтелігенції в справі об'єктивного висвітлення подій чи поширення дезінформацій (свідоме чи несвідоме, через відсутність необхідної інформації) засвідчують нейтрально-заспокійливі виступи на сторінках журналу «Новое время»: директора Інституту США та Канади АН СРСР академіка Г.Арбатова, заступника Голови Ради Міністрів СРСР Б.Щербини, віце-президента АН СРСР академіка Є.Веліхова, голови Державного комітету СРСР з гідрометеорології та контролю навколишнього середовища члена-кореспондента АН СРСР Ю.Ізраеля та його заступника Ю.Седунова, першого заступника міністра охорони здоров'я СРСР Є.Воробйова. Ідеологічне протистояння двох політичних систем та методи, що використовувалися для заспокоєння світової громадськості та населення всередині країни, добре видно на прикладі цього журналу, який поширювався за кордонами СРСР. На його сторінках із заспокійливими матеріалами виступили й такі, зацікавлені в порятунку від дискредитації атомної енергетики, зарубіжні фахівці, як генеральний директор МАГАТЕ Х. Бликса, директор відділу ядерної безпеки цієї ж організації Н.Розена та Р.Ялоу, лауреата Нобелівської премії в галузі медицини з США [4].

Прикладом намагань популяризації дозовано об'єктивної інформації про ситуацію навколо ЧАЕС та стан постраждалих при ліквідації аварії можна вважати публікацію, підготовлену американським лікарем Р.Гейлом та головним лікарем відомої всьому світу московської лікарні №6, куди звозили вражених радіацією перших ліквідаторів, А.К.Гуськової (Новое время, 1986, №23). Цей же журнал є переконливим джерелом вивчення ставлення фахівців-ядерників до майбутнього своєї галузі. Так, незважаючи на масштабну ядерну аварію, яка переросла за своїми масштабами у катастрофу, вони відразу після неї взялися відстоювати ядерну енергетику та її право на існування та подальший розвиток. З цих позицій виступали в цьому журналі, зокрема, голова Державного комітету з використання атомної енергії СРСР

.....
академік А.М.Петросьянц та член-кореспондент АН СРСР, заступник директора Інституту атомної енергії ім. І.В.Курчатова Л.Феоктістов [5].

Важливою інформацією, яку намагались донести до широкого загалу країни журналісти, фахівці та безпосередні учасники подій став героїзм ліквідаторів та солідарність населення країни з їх зусиллями. До кінця 1986 р. багато хто писав про це [6].

Надалі, наприкінці 80-х рр. були опубліковані роздуми та спогади безпосередніх учасників, зокрема, широковідомого після чорнобильських подій генерала М.Д.Тараканова [7]. А до 10-ї річниці в Москві було опубліковано ще низку літературно-публіцистичних книг учасників робіт або колективних збірників їх спогадів. Серед авторів цих публікацій – фахова інтелігенція: військові, науковці, працівники Міністерства атомної енергії та журналісти. Всі вони знаходились безпосередньо в епіцентрі подій або були покликані, в силу своєї посади, вирішувати поставлені цією катастрофою проблеми, і тому їх бачення події ставали все ближчими до істини [8].

В Україні об'ємні літературно-публіцистичні твори та збірники спогадів, що відбивали бачення проблеми їх авторами, почали виходити з 1988 р. У 1989 р. було опубліковано документальну повість про героя-пожежника лейтенанта В.Правика відомої журналістки Лідії Віриної, що практично з перших днів аварії 1986 р. була поруч з ліквідаторами, та журнальна публікація – спогади й роздуми про події на атомній електростанції О.Коваленка і С.Троїцького [9].

Серед журнальних науково-популярних та публіцистичних публікацій 1987 р. [10] особливо цікавими були статті академіка Д.М.Гродзинського, в яких практично вперше було об'єктивно окреслено відомі на той час та прогнозовані реальні наслідки катастрофи та її можливі впливи на живе. Велика кількість журнальної публіцистики стала надбанням суспільства у 1988 та наступні роки. Серед них – публікації в журналах «Сільські обрії», «Наука і суспільство», «Природа» та «Знание – сила», літературних та суспільно-політичних журналах, авторами яких були представники різних груп інтелігенції [11], зокрема науковців АН України, які, проводивши значні науково-дослідницькі та практичні роботи на ЧАЕС та в зоні її впливу, нагромадили значні знання та намагались донести їх до широкого загалу.

Крім публікацій статей, представники наукової та творчої інтелігенції брали участь у круглих столах в редакціях, де обговорювалися Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Проте такі заходи могли собі дозволити лише центральні, московські журнали [12], а отримання нового знання сприяло скороченню суто пропагандистських або популяризаторських публікацій. Серед найяскравіших публіцистичних матеріалів першої половини 90-х рр. слід відзначити публікації в українському екологічному журналі «Ойкумена» за 1991 р. матеріалів відомих науковців, громадсько-політичних та літературних діячів – Ю.Щербака та Ж.Медведева, а в науково-популярному журналі «Наука і суспільство» – академіка Е.В.Соботовича. Літературний і суспільно-політичний журнал «Київ» у 1995 р. опублікував матеріал вже відомого автора – Ж.Медведева [13]. Долучилися до осмислення проблеми й генеральний прокурор України, фахівець-атомник, міністр енергетики УРСР В.Ф.Соляров та колишній працівник ЧАЕС – відомий політик і поет – В.Шовкошитний [14].

У подальшому в Україні також публікувалися спогади, що розкривали роль і місце в ліквідації наслідків аварії представників різних фахових груп, зокрема працівників МВС, пожежників, журналістів, працівників комунального господарства та ін., в тому числі і по окремих регіонах [15]. Науковці, фахівці-медики й атомники та журналісти провадили також аналіз реалій постчорнобильської ери [16].

Визначальним стало бачення технічної інтелігенції такої складової величезної чорнобильської проблеми, як будівництво і функціонування об'єкта «Укриття» у справі усвідомлення загроз, що несе Україні зруйнований 4-й енергоблок, та розробки державної політики щодо нього. Незважаючи на значний обсяг суто технічних моментів, узагальнюючі книги про нього, підготовлені очевидцями і активними учасниками подій, навколо нього сприяють формуванню широкого уявлення про одну зі складових величезних зусиль з ліквідації аварії та її наслідків [17].

На жаль, ця тема стала, до певної міри, предметом спекуляцій і заробітчанства. Підтвердженням цього є підготовлений на публіцистично-популяризаторському рівні цикл книг, виданих протягом 1996-2003 рр. відомим журналістом О.П.Гусевим [18]. Хоча ці публікації мають значне фактографічне наповнення, однак залучені до них матеріали дають

.....
підстави дивуватися ставленню автора до поняття інтелектуальної власності.

Поряд з популяризацією офіційного бачення причин аварії, шляхів її ліквідації, її наслідків та майбутнього атомної енергетики в цілому в світлі аварії на 4-му енергоблоці ЧАЕС, окремі представники наукової, фахової та творчої інтелігенції висловлювали альтернативні міркування критичного характеру про замовчування, що мали місце на початковому етапі аварії, перекручування інформації в наступні роки, її політичну заангажованість. Було також опубліковано альтернативні офіційній точки зору на розвиток атомної енергетики взагалі [19].

Особливо слід відзначити внесок у справу об'єктивного аналізу ситуації, змішаного на гіркому особистому досвіді, двох видатних українських журналісток: Любові Ковалевської та Али Ярошинської, на долі яких вплинув Чорнобиль. Їх громадянська мужність була високо оцінена. Л.Ковалевська за свої публіцистичні праці нагороджена міжнародною жіночою премією «За мужність в журналістиці», а Ярошинська А. – альтернативною Нобелівською премією «За життя, гідне людини» [20]. Просякнуті гіркотою й низка інших публіцистичних видань, що з'явились в Україні, зокрема до 10-ї річниці аварії [21].

З'явились в культурному середовищі України й літературні твори, покликані до життя Чорнобильською трагедією, тим сплеском емоцій і почуттів, які вирували в суспільстві. Вони яскраво відбивають породжену нею суспільну свідомість. На цю страшну подію відгукнулися письменники та поети, твори яких друкувалися у центральних виданнях та в областях України [22]. Прикладом високого рівня емоційного сприйняття трагедії є книга відомої письменниці С.О.Алексієвич, яка виходила багатьма мовами, в т.ч. українською [23]. Цей сплеск літературної творчості став предметом дослідження філологів й літературознавців, аналізувався на конференції «Чорнобиль – літературний апокаліпсис і дійсність: Література після Чорнобиля», що відбулася 24-26 квітня 1996 р. в Києві в Спілці письменників України за сприяння Гете-Інституту [24].

Публікації суспільно-політичного та науково-популярного характеру з окремих питань чорнобильської катастрофи демонструють неоднозначність оцінок в суспільстві і середовищі фахівців катастрофи та її наслідків. Такими антагоністами щодо оцінки й бачення ходу розвитку подій на ЧАЕС, ролі окремих особистостей в тих процесах, стали колишній багатолітній Голова Ради Міністрів України, нині покійний О.П.Ляшко та письменник і політик В.О.Яворівський, який свого часу, напередодні пуску першого енергоблоку ЧАЕС, опублікував захоплено-піднесений роман-хроніку «Ланцюгова реакція» про будівельників первістка атомної енергетики України. Після аварії на 4-му енергоблоці він же опублікував роман «Марія з полином у кінці століття», який образив багатьох ліквідаторів аварії, працівників станції. У подальшому він, на думку О.П.Ляшка, відчув і використав ситуацію і потрапив у хвилю настроїв необізнаної і переляканої подіями на ЧАЕС народної маси [25]. В усіх публікаціях 1991-92 рр., виконуючи обов'язки голови комісії Верховної Ради з питань Чорнобильської катастрофи вже в незалежній Україні, В.Яворівський пропагував думку про незадовільні дії керівників держави і науковців республіки в ході вирішення проблем, породжених аварією [26], що при ретельному вивченні цього питання виявилось необґрунтованим. Звідси напрошується висновок про необхідність детального дослідження складної ситуації, яка склалась у зв'язку із вибухом на 4-му енергоблоці ЧАЕС, перш ніж робити категоричні висновки й помилкові заяви.

Іншим прикладом різного бачення причин аварії є її розуміння фахівцем ядерної техніки, документалістом і публіцистом Г.У.Медведевим та заступником головного інженера ЧАЕС з експлуатації А.С.Дятловим. У своєму творі «Чернобильський зошит», широко роздрукованому у 1989 р., в тому числі і в Україні [27], Г.У.Медведев звинувачував керівництво галузі та самої атомної станції в некомпетентності й несумлінному виконанні своїх виробничих обов'язків, що виявилось в непринциповості й поблажливості до розробників проекту, будівельників, постачальників обладнання та наукового супроводу й невимогливості до комплектування кадрів експлуатаційників що, на його думку, й стало передумовою аварії.

Звинувачений і засуджений до позбавлення волі, А.С.Дятлов, звільнившись з ув'язнення, перед своєю смертю встиг опублікувати книгу [28], в якій, ретельно проаналізувавши кожне твердження свого опонента, показав, на його думку, безпідставність і помилковість багатьох тверджень останнього, намагаючись захистити цією книгою честь і гідність працівників станції й особисто свою.

Такі ж принципові розбіжності склалися в оцінці медичних наслідків катастрофи:

реальних й перспективних – між певною групою медиків й радіобіологів та значною частиною фахівців-медиків, підтримуваною широким громадським загалом. Особливо яскраво це протистояння демонструють публікації відомого науковця Л.А.Ільїна та відомої журналістки Л. Ковалевської, колишньої мешканки міста енергетиків Прип'яті, що на своїй особистій долі відчула наслідки, в тому числі й медичні, трагедії 1986 р. [29].

Загалом проблема бачень Чорнобильської трагедії інтелігенцією радянського періоду та незалежної України має багато різних аспектів та потребує для свого висвітлення значного обсягу. Поза межами даного дослідження залишилась значна кількість різних форм проявів цього бачення представників різних груп художньої, літературної, технічної, наукової інтелігенції, зокрема істориків України. Попередній і далеко неповний аналіз бачень радянською та українською інтелігенцією Чорнобильської трагедії та їх впливів на формування об'єктивного бачення її причин та наслідків дає підстави твердити, що на цю проблему відгукнулися представники всіх груп наукової, виробничої та творчої інтелігенції. Однак внесок кожного з їх представників визначався його стосунками з політичною системою, громадянською мужністю та свідомістю. Можна зрозуміти появу в умовах СРСР політично заангажованих матеріалів як данину часові і традиціям, в яких перебувало радянське суспільство. Однак слід відзначити, що з часом ці бачення, що знаходили своє відбиття у різноманітних публікаціях, набули певної об'єктивності. При цьому їхнє вивчення засвідчує відсутність одностайної думки з низки спірних питань проблеми, що вимагає від науковців – фахівців атомної енергетики, радіаційної медицини, біології, екології тощо. – нових зусиль у з'ясуванні спірних питань. Величезний доробок творчої інтелігенції – публіцистика, прозові та поетичні твори – засвідчує емоційний вплив події на суспільство. Визначилося коло осіб, які з різних причин гостро сприйняли біль і гіркоту ситуації.

Нагромадження нового знання, що стало можливим, завдячуючи набуттю Україною незалежності, величезна емоційна та суто дослідницька робота дозволяє українській інтелігенції трансформувати своє бачення Чорнобильської трагедії та впливати відповідним способом на її сприйняття суспільством. Однак з жалем доводиться відзначати, що монополія на істину, що її має нині інтелігенція, що обслуговує владні структури і впливає на прийняття конкретних рішень, виключає можливість врахування цими структурами альтернативних думок, яких є чимало з різних питань проблеми.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лужков Д. Кому и зачем нужна ложь о Чернобыльской аварии // Агитатор. – 1986. – №13. – С. 50; 2. Корнієнко М.В. Надзвичайні обставини // Трибуна лектора. – 1986. – №11. – С.34; Юричко В.В. Що криється за їдкою пилюкою?... Кому була потрібна аморальна пропагандистська кампанія навколо аварії на Чорнобильській АЕС! // Там само. – С.35; Базєєв Є.Т. На основі фактів, всупереч домислам // Там само. – С.39; 3. Гродзинський А. Чорнобиль: реальна небезпека й вигадки // Знання та праця. – 1986. – №9. – С.12; 4. Чорнобиль: был и небыл. Ответы специалистов // Новое время. – 1986. – № 20. – С.8-11; 5. Феоктистов Л.. Предостережение Чернобыля. Ядерная эпоха требует нового мышления // Новое время. – 1986. – №22. С.4; Петросьянц А. Ядерная энергия после Чернобыля // Новое время. – 1986. – №36. – С.18; 6. Арапов В.Ф. Вахта (на ЧАЭС) продолжается // Радуга. – 1986. – №10; Білкун М. Чорнобиль: так відступила біда // Ранок. – 1986. – №3; Брягунов Ю. Протистояння // Дніпро. – 1986. – №8; Возіанов В. Подвиг братерства // Під прапором лєнінізму. – 1986. – № 13; Гнатишин р. Чорнобиль ,червень,1986 р. // Прапор. – 1986. – № 9; Захаркевич С. Уміють працювати агробудівці // Сіл. будівництво. – 1986, –№11; Коломієць П. Подолання: репортаж з ЧАЕС // Людина і світ. – 1986. – №9; Конишев Ю. Экзамен на крепость: (О ликвидации последствий аварии на ЧАЭС) // Материально-техническое снабжение. – 1986. – №9; Кручик И., Мезенко Ю. Небо Чернобыля // Радуга. – 1986. – №9; Кузнецова С.О. Разом! (Про роботи по ліквідації аварії на ЧАЕС)// Комуніст України. – 1986. – №7; Левада А. Мой причал – Припять //Радуга. – 1986. – №8; Скоря І. Митці – Чорнобилію // Музика. – 1986. – №6; Сопельник Б. Преодоление. (О работах по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС) // Огонек. – 1986. – №42; Шкода В. Чернобыль: дни испытаний // Радуга. – 1986. – №10; Юхимович В. Чорнобиль, нехворощ, полин... // Україна. – 1986. – № 43; 7. Гощицкий Н. Упала звезда польнь... (Зап. участника группы по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС) // Огонек. – 1987. – №38, №39; Брюханов В.П. Период полураспада: (беседа с В.П.Брюхановым: в сокращении) // Родина. – 1990. – №3; Иллеш А.В., Пральников А.Е. Репортаж из Чернобыля: записки очевидцев. Комментарии. Размышления. – М.: Мысль, 1988; Тараканов Н.Д. Чернобыльские записки или раздумья о нравственности. – М.: Воениздат, 1989; 8. Тараканов Н.Д. Две трагедии 20 века :[Взрыв ядерного реактора на ЧАЭС и землетрясение в Спитаке]: Докум. повести. – М.: Сов.писатель, 1992.; Чернобыль: Катастрофа. Подвиг. Уроки и выводы / А.А. Дьяченко (ред.), А.А. Дьяченко (авт.-сост.). – М.: Интер-Весы, 1996; Микеев А.К. Противопожарная служба в экстремальных условиях Чернобыля. -М., 1999; Ильин Л.А. Реалии и мифы Чернобыля. - М.: «ALARA Limited», 1994; Легасов В.А. Из сегодня в завтра: Мысли

вслух. Чернобыль и безопасность. М.:Аврора, 1996; Боровой А. Мой Чернобыль. (Воспоминания). – М.: ИздАТ, 1996; Чернобыль. Десять лет спустя. Неизбежность или случайность? / А.Н. Семенов (ред.). – М.: Энергоатомиздат, 1995; Кайбышева Л.С. После Чернобыля. – М., ИздАТ. – Т.1. – 1995; 9. Шкода В.Г. Чернобыль. Дни испытаний. – Кн. свидетельств: Сб. докум. публицист. и худож. произведений) – К., Рад. письменник, 1988; Вірина Л.А. Тієї вогняної ночі: Чернобыльська оповідь. – К., Молодь, 1989; Коваленко О., Троїцький С. Світло і тіні Чернобыля: Спогади та роздуми про події на атомн. електростанції // Вітчизна. – 1989.– №11; 10. Барабаш Л. Чернобыль //Укр. мова і літ. в школі. – 1987. – №11; Гродзінський Д.М. На Чернобыльській землі і навколо //Хлібороб України. 1987. – №7; Гродзінський Д.М. Чернобыльська земля // Наука і суспільство. – 1987. – №1; 11. Бевза П. У Чернобилі //Прапор. – 1988. – №7; Гейл р. Люди повинні продовжувати жити нормально // Трибуна лектора. – 1988. –№8; Гродзинский Д.М. Чернобыль: інтерв'ю на одну актуальную тему // Знание-сила. – 1988. – №8; Гродзінський А., Гродзінський Д. Уроки Чернобыля // Київ. – 1988. – №10; Губарев В. Заграва над Прип'яттю // Трибуна лектора. – 1988. – № 4; Чернобыльські сталкери // Знання та праця. – 1988. – №8; Кремень Д. Тільки спогад Чернобыля // Ранок. –1988. – №1; Нагноиний ЯЛ. Чернобыль: травень 1986-го // Комуніст України. – 1988. –№4; Науменко В. На цвинтарі машин під Чернобилем // Прапор. – 1988. – №2; Хуган А. Мужество //Трезвость и культура. – 1988. – №1; Щербина Б.Е. Впереди – более сложные задачи // Политическое образование. – 1988. – №10; Глушенок Д. Зони спустошення // Сільські обрії. –1989. – №10; Гонта В. Чернобыль триває // Сільські обрії. – 1989. –№6; Остапенко В. Чернобыльські відлуння // Сільські обрії. –1990. – №10; Гродзінський Д.М. Чернобыль: У пошуках майбутнього // Наука і суспільство. – 1989. – №2; Сукманська Н. Під кодовою назвою «вектор» // Наука і суспільство. – 1989. –№12; Черкасова М. Терновый венец Чернобыля // Знание-сила. – 1990. – №4; Четыре года после взрыва // Природа. – 1990. – №11; Гродзінський Д. Ми всі живемо поблизу Чернобыля // Всесвіт. –1989. –№4; Губин Л. Вокруг четвертого. День нынешний // Радуга. – 1989. – №6; Коваленко О., Троїцький С. Світло і тіні Чернобыля: Спогади та роздуми про події на атомній електростанції // Вітчизна. – 1989. – №11; Скляр С. Чернобыль глазами киевлянина // Дружба народов. – 1989. –№6; Лепин Г. Память Чернобыля // Радуга. – 1990. – №4; Сатаєва Т. Злочинець номер один? // Ранок. – 1990. – №4; Уривін С. Чернобыльські принцеси // Україна. –1989. – №17; Мойсієнко А. Куди вести печаль // Україна. – 1990. – №38; Сльцов О. Кінцева зупинка Чернобыль// Соц. культура. – 1990. – №1; 12. Жертвоприношение: О последствиях аварии на Чернобыльской АЭС (Беседа за круглым столом) // Знание-сила. –1990. –№8; После Чернобыля. По матер. обсуждения // Наш современник. – 1990. – №1; 13. Щербак Ю. Чернобыль як нове явище в історії цивілізації. Доповідь на конференції «Єврон Чернобыль-2» // Ойкумена. – 1991. –№ 3; Медведев Ж. Атомна енергетика після Чернобыльської аварії. – Там само. – №5; Соботович Е.В. Будем жити, не помрем: (розмова з проф. Е.В.Соботовичем про Чернобыльську аварію) // Наука і суспільство. – 1993. – №3/4; Медведев Ж.. Чернобыль: кризь відоме і таємне. – Київ, 1995, № 2-3; 14. Потєбенько М. Чернобыль: прокуратура у тривожний квітень 86-го // Рад. право. – 1990. – №5; Токаревський В. Чернобыльські таємниці і багатолікість правди // Вітчизна. – 1992. – №9; Скляров В.Ф. Завтра був Чернобыль: Докум. повість. – К.: Освіта: МП «Велес», 1991; Шовкошитний В. Тяжкий хрест. –К. : «Ехо-Восток», 1996; 15. Чернобыльська катастрофа в документах, фактах та долях людей. (Коваленко В.І. та ін.). – К.: РВВ МВС України, 1996; Виконуючи службовий обов'язок... : Десять років Чернобыльської трагедії / Управління МВС України в Житомирській області / В.І. Горностай (упоряд.). – Житомир: Льонок, 1996; Вогонь Чернобыля. Книга мужності й болю: Літопис Чернобыльської трагедії у документах, фактах та свідченнях очевидців. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1998; Открытая зона: Вспоминают журналисты-участники ликвидации последствий чернобыльской катастрофы / И.И. Заседа (сост.). – К.: Поэзия, 1998; Площенко В. Кризь призму Чернобыля. – К.: ТВІМ ІНТЕР, 1998; Гонта В.С. Чернобыль, яким я його бачив. – К.: Українська книга, 1999; Семенченко А. Чернобыль: наперекір стихії: Спогади про участь водогосподарників у захисті від забруднення радіонуклідами басейну Дніпра 1986-1987 рр.. – К.: Хрещатик, 1999; Дзись Г. В епіцентрі людської біди. – К.: «АртЕк», 2003; Дубов В. Будни Чернобыля (изд.2-е). – К.: УкрНІИпроект, 2004; За межами неможливого: Спогади працівників пожежної охорони Житомирщини, учасників ліквідації наслідків аварії на Чернобыльській атомній електростанції у квітні – травні 1986 року / Б.А. Чумак (ред. кол.). – Житомир: М.А.К., 2000; Шелест О.Г.Черний біль. Книга пам'яті: (розповіді про ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС з Тростянецького р-ну Сумської обл.) – Тростянець: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 2000; Вінничани у Чернобилі: книга пам'яті (1986 – 2001): документи, факти, спогади, статті, нариси, фотознімки, художнє слово. – Вінниця: Консоль, 2001; Андрушків Б. Чорна скрижаль України. – Тернопіль: «Джура», 2001; 16. Федоришева А. і ін. Реалії постчернобыльської ери // Вісн. АН України. –1992. – №9; Черкасова М. Чернобыль всюду // Знание-сила. –1992. –№9; Шидловська Т.В., Пашута А. Кожен з нас мічений // Наука і суспільство. – 1992. – № 1; Хрїєнок М. Щоденник з Чернобыльської зони // Сучасність. – 1992. – .№4; 17. Беляев А.И. Бетон марки «Средмаш»: [о сооружение «Саркофага» над разр. 4-го блоком ЧАЭС]. – М.: ИздАТ ,1996; Герасько В.Н., Ключников А.А., Корнеев А.А., Купный В.И., Носовский А.В., Корнеев А.А.. Объект «Укрытие». История, состояние и перспективы. – К., 1997; Каранда А. Саркофаг. – Чернигов, 1995; Объект «Укрытие». Преодоление. – К. : Золотые Ворота, 1995; 18. Гусев О.П. Чернобыль, біль наш довічний: Документально-публіцистична повість. – К. : Золоті ворота, 1996; Його ж: Чернобыль усім нам болить (дещо з історії «Катастрофи сторіччя» і сьогоденної боротьби з її наслідками): Документально - публіцистична повість. – К. : Варта, 1997; Його ж: 3 Чернобилем ми пов'язані на віки : Док.-публ. повість. – К.: Варта, 1998. На тит. л. Т. 3; Його ж: У зазраві чернобыльських блискавиць. – К. : Варта, 1998. На тит. л. Т. 4; Його ж: Віч-на-віч з Чернобилем-86 і

Закарпаттям-98 – й майбутні покоління. – К.: Видавничий центр «Друк», 1999. На тит.арк.: Т.5; Його ж: Дамоклів саркофаг: Про ООН, Україну, Чорнобильську АЕС та її доквілля в історичному й сучасному ракурсах міжнародної донорської допомоги на тлі американської трагедії 2001 року. – К., Видавничий центр «Друк». 2002; Його ж: Протуберанці Чорнобіля.: Документи і факти про боротьбу України разом з міжнародною спільнотою з наслідками катастрофи на ЧАЕС: Документально-публіцистична повість. – К.: ЗАТ «Віпол» 2003; 19. Какая энергетика нужна человечеству ? // Молодая гвардия. – 1989. – №2; Атомная энергетика – надежды ведомств и тревоги общества // Новый мир. – 1989. – №4; Поліщук В.В., Багнюк В.М. Передбачувані загрози від атомної енергетики стануть реальністю // Визвольний шлях. – 1997. – Кн.3; 20. Ковалевская Л Пороги Чернобыля: 35 БЭР за «нежизнь» // Радуга. – 1991. – № 4; Ковалевська Л. Ядерне насильство. – Вітчизна. – 1991, №5; Ковалевская Любовь. Чернобыль «ДСП». Последствия Чернобыля. – К.: Абрис, 1995; Ярошинська А. Якому ж начальству доповідав Ю. Израель? // Ойкумена. – 1991. – №2; Ярошинская А.А. Чернобыль с нами: Докум. повесть. – М., 1991; Ярошинская А.А. Чернобыль. Совершенно секретно. – М.: Другие берега, 1992; 21. Борейко В. Чернобыль у лабетах цензури // Вітчизна. – 1996. – №5-6; Гладун Л. Ядерный зонтик Чернобыля. Что он скрывает до сих пор // Молодая гвардия. – 1996. – №5; Крамер О. Чорна бувальщина: Чернобыль // Березіль. – 1996. – №3-4; Ми, переможені Чернобилем / Василь Бондар (авт.-упоряд.). – Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 1996; 22. Щербак Ю. Чернобыль // Вітчизна. – 1988. – №4 – 10; Мужність і біль Чернобіля. Збірник віршів. – 1988; Драч І. Чернобильська мадонна // Вітчизна. – 1988. – № 1; Гушак І. Чернобыль // Поезія. – 1989. – Вип. №1; Довгий О. Чернобыль // Там само. – Вип.2; Луків М. Дощ у зоні Чернобіля // Початкова школа. – 1989. – № 1; Чепурко Б. Невбиті вірші // Жовтень. – 1989. – № 8; Луків М. Дощ у зоні Чернобіля // Поезія. – 1990. – Вип.1; Джуран В.Т. Чернобыль. Афганістан. Сарапат: Поезії. – Заставна (Чернівецька обл.) : Птах, 1996; Микульский В.І. Чернобыль : Вірші, поеми. – Львів: Плай, 1996; 23. Алексієвич С. О. Чернобыль: хроніка майбутнього / Оксана Забужко (пер. і післямова). – К.: Факт, 1998; 24. Бойко Л. Документально-художня епіка Чернобіля // Рад. літературознавство. – 1988. – №3; Безверха З.А. Жанрові та лексико-стилістичні особливості матеріалів преси з проблем Чернобильської аварії на ґрунті їх кваліметричного та семантичного аналізу : Автореф. дис... канд. філол. наук / Київський ун-т ім. Т.Шевченка; Інститут журналістики. – К., 1997; Чернобыль – літературний апокаліпсис і дійсність: Література після Чернобіля = Tschernobyl - Literarische Apokaliptik und Wirklichkeit: Literatur naht Tschernobyl: Матеріали конф., що відбулася 24-26 квітня 1996 р. в Києві в Спільці письменників України. – Студії Гете-Інституту в Києві. – Вип. 1. – К., 1997; 25. Ляшко А.П. Трилогія «Груз пам'яті». Воспоминания. – Кн. третья, часть вторая: На ступенях власти. – К., ИД «Деловая Украина», 1997, с. 290-310, 340-360, 427-454; 26. Яворівський В. Усі ми жертви й винуватці катастрофи // Ойкумена. – 1991. – №2; його ж : Правда Чернобіля: коло перше // там само. – №5; його ж : Хто запалив зорю Полин? // Наука і суспільство. – 1991. – №9; його ж : Правда Чернобіля: коло перше // Молода Галичина. – 1991. – 26 грудня; його ж : Правда Чернобіля: коло перше : Доповідь на сесії Верховної Ради України 11 грудня 1991 р. – Світловодськ : Слово, 1992; його ж: Чернобыль: аварія, трагедія, катастрофа. – Інформаційно-видавничий центр «Кур'єр», 1992; 27. Медведев Г.У. Некомпетентность: страницы из «Черноб. тетради» // Коммунист. – 1989. – №4; Медведев Г. Чернобыльская тетрадь // Новый мир. – 1989. – № 6; Медведев Г.У. Чернобыльская хроника. – М.: изд-во Современник, 1989; Медведев Г.У. Некомпетентність: Сторінки з Чернобильського зошита // Агропром України. – 1989. – №7,8; 28. Дятлов А.С. Чернобыль. Как это было. – М.: Изд-во «Научтехлитиздат», 2001; 29. Ильин Л.А. Регламенты радиационного воздействия, лучевые нагрузки на население и медицинские последствия Чернобыльской аварии // Мед. радиология. – 1991. – Т. 36. – № 12; Його ж кн.: Реалії і міфи Чернобіля. – М., 1996; Ковалевская Л.А Чернобыль «ДСП». Последствия Чернобыля. – К.:Абрис, 1995.

Н.О. Лаас

ДИСКУСІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ПРО МІСЦЕ ЕЛІТИ В СТРУКТУРІ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вивчення соціальної структури радянського суспільства залишалося актуальним питанням в англomовній історіографії протягом всієї другої половини ХХ і на початку ХХІ ст. Особливого значення в моделях соціальної диференціації, конструйованих зарубіжними науковцями, надавалося визначенню провідної соціальної групи, на яку в радянському суспільстві покладалися функції прийняття політичних рішень, контролю за їх виконанням, планування й регулювання перебігу суспільних процесів. Така соціальна група, на думку дослідників-радянологів, мала б становити окремий, новий клас – еліту радянського суспільства.

Мета даної статті: на основі аналізу праць англomовних науковців другої половини ХХ – початку ХХІ ст. прослідкувати етапи еволюції концепції «нового класу» та визначити відмінності у різних працях щодо визначення цього поняття.

Проблема, порушена у даній статті, залишається практично нерозробленою в сучасній українській історіографії. Окремі аспекти соціальної структури досліджували радянські